

Кушнір Оксана,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
oksanakush8@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3201-5285

Решету́ха Тетяна,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
reshtetyana@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4515-3425

АРХЕТИПНІ СИМВОЛИ В РАНЬОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОДЕРНІЗМІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ, М. КОЦЮБІНСЬКОГО, М. ЯЦКІВА)

Сучасні геополітичні виклики актуалізують потребу нового осмислення кризових явищ в усіх сферах суспільного життя. Повномасштабна російсько-українська війна дала поштовх до рефлексії культурно-естетичних моделей національного художнього письменства межі XIX–XX століть. Цей період також характеризувався зміною світоглядних орієнтирів, парадигм творчості, що вплинули на подальший розвиток усієї української культури.

Модерністичний дискурс, що формувався у цей час, мав в основі загальнокультурний інтерес до міфу. На думку Т. Гундорової, «своєрідний культурний міфологізм раннього українського модернізму <...> особливо виявився у спробі синтезувати національну естетичну культуру, інтегруючи ідеї культурного індивідуалізму та форми народної культури» [1, с. 139]. Це реалізовувалося не лише через переосмислення античних міфів, а й у новітній міфотворчості на основі традиційних образів і сюжетів, у центрі яких – сучасні конфлікти та екзистенційна проблематика. Український модерний дискурс формувала серед інших письменників і М. Яцків, О. Кобилянська, М. Коцюбинський.

Представників «нової генерації» передусім «цікавила людина, її психологія, її чуття й інтелект, її самотність і змудженість життям» [2, с. 177]. Письменники прагнули не тільки відтворити всю різновекторність її психічного буття, але й зазирнути у підсвідомість, реалізуючи це у художніх творах універсальною мовою символів. Символіка О. Кобилянської, М. Коцюбинського, М. Яцківа базується на архетипах світової та української культури. Фундаментальними концептами української ментальності є архетипи Самості (у трактуванні К.-Г. Юнга), Матері, Землі, Природи, які закорінені у самій природі людини.

Потреба цілісного, гармонійного існування генетично закладена в кожному з нас як універсальний і найвищий в ієрархії символів архетип Самості. Максимально він актуалізується у перехідні періоди, коли людина шукає внутрішню гармонію, замислюється над метою свого існування. Герої творів ранніх українських модерністів О. Кобилянської, М. Коцюбинського, М. Яцківа вписуються у цю парадигму. Зокрема, такими є Зоя з «Ніоби», героїня новели «Природа», Наталка Верковичівна з «Царівна», дівчата з новели «Valse melancolique», Параска з одноіменного твору О. Кобилянської; Антін у з новели «Лист», ліричний герой «Intermezzo», Іван і Марічка з повісті «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського; персонажі оповідань «Доля молоденької музи», «Муза на чорному коні», «Архівір», «З циклу вічних поезій» М. Яцківа. Шлях до становлення їхньої особистості в контексті ідеальної моделі Самості реалізується у відповідних художньо-естетичних символах: Христа, бога мистецтва і духа природи, гори як стежки до небесної блакиті, сонця, моря, арфи, струни, квітки тощо. Вони приходять до героїв у снах, мареннях, мріях і слугують їм своєрідними орієнтирами.

Одним із фундаментальних образів світової культури, є архетип Матері. Ніцшеанське гасло про смерть Бога, а відтак, необхідність переосмислення людських цінностей, що стало основою естетики модернізму, у творах ранніх українських модерністів представлений бінарною опозицією «любляча, всепрощаюча мати / зла мачуха чи свекруха». Вони реалізували її найперше

через десакралізацію образу матері й заперечення сліпого синівського служіння («Вовчиха», «Через кладку», «Царівна» О. Кобилянської; «Лист» М. Коцюбинського). Разом з тим має місце і традиційне втілення цього образу (Анна Яхнович («Ніоба»), Марія («Земля») О. Кобилянської, Естерка («Він іде!») М. Коцюбинського, образ матері у новелі М. Яцківа «Боротьба з головою»).

Універсальний архетип Землі глибинно інтерпретувався у модерній українській літературі, знайшовши втілення, з одного боку, у переосмисленні міфів про українців, як вічних селян-хліборобів, про архетипний і непереборний зв'язок людини з землею («Думи старика», «Старі батьки» О. Кобилянської, «Fata morgana» М. Коцюбинського, «Тихий світ» М. Яцківа), і з іншого, – у руйнуванні традиційного концепту «матері-землі» («Земля» О. Кобилянської). Так, О. Кобилянська показує руйнівну силу залежності людини від землі, відтворюючи життя патріархального села з його хаосом та дисгармонією в людських стосунках. У центр модерної світобудови письменниця ставить культуру, як ідеальну модель людського буття.

Ще один міф витворив М. Коцюбинський у повісті «Тіні забутих предків» – міф природного, гармонійного універсуму, де панує культ краси і культ почуття. Для письменника саме природа стала скарбницею художньої образності. Повноту зв'язків людини і природи М. Коцюбинський найяскравіше відтворив у природних явищах, проєктованих через ритуали, що стали частиною системи суспільних феноменів і виразились в універсальних символах. Гірська природа манить Івана і Марічку, зачаровує, приносить їм заспокоєння і в останню мить. Проте вона ж зображена письменником і як жорстока, безжальна стихія, заповнена злими духами й божествами, які вимагають жертви. На цьому ґрунтуються численні забобони, вірування, ритуальні обряди та звичаї гуцулів, майстерно відтворених М. Коцюбинським.

Розглянуті архетипні символи у прозі О. Кобилянської, М. Коцюбинського, М. Яцківа свідчать, що представники раннього українського модернізму активно зверталися до архетипних структур

колективного підсвідомого й міфологічних пластів національної культури, проте переосмислювали їх відповідно до нової філософської парадигми й потреб модерністичної свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискусія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів: Літопис, 1997. 297 с.
2. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Либідь, 1999. 447 с.

Федько Ольга,
*викладач кафедри філософії та українознавства,
 Український державний університет науки
 та технологій (Дніпро, Україна),
 здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
 Тернопільський національний педагогічний
 університет імені Володимира Гнатюка
 orcid.org/0000-0002-5514-9377
fedkoolha1986@gmail.com*

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ТРАКТАТУ XVII СТ.

Епоха бароко репрезентувала в українському письменстві упродовж XVII – XVIII ст. досить розлогий масив творів, які можна за певними ознаками віднести до трактатів. Трактат (лат. tractatus, від tractare – розглядати, досліджувати) – науково-теоретична праця, в якій аналізується складна проблема, всебічно аргументується нова концепція автора [2, с. 496]. Насамперед відзначимо, що трактат – це характерна для Середньовіччя й доби Відродження і Реформації для філософії та богослов'я літературна жанрова форма [5]. Як правило, автори викладали свої думки, спостереження та висновки з різних питань, тобто зверталися до глибокого огляду теми.

Іншими словами, трактати є серйозними, аналітичними роботами, призначеними для науковців, мислителів, що охоплюють такі галузі, як релігія,